

та армія. 2013. № 752.С. 73-81. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2013_752_15

6. Сулея, Влодзімеж. Юзеф Пілсудський [Текст] / Влодзімеж Сулея ; пер. з пол. Миколи Яковини. Київ : Дух і Літера, 2018. 527 с. Дод. тит. арк. пол. Пер. изд. : Józef Piłsudski / Włodzimierz Suleja. Wrocław, 2004. ISBN 978-966-378-598-1

Богдан Левченко

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНЦІВ І МОЛДОВАН У РОЗВИТКУ ОСВІТИ В МОЛДАВСЬКІЙ АВТОНОМНІЙ РАДЯНСЬКІЙ СОЦІАЛІСТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1924-1940 РР.

У статті на основі аналізу документів і наукових робіт, проведено дослідження розвитку співпраці молдован і українців у розвитку освіти Молдавської автономії у складі УРСР у 1924-1940 рр.

Ключові слова: освіта, Молдавська АРСР, вчитель, малописьменний, технікум, інститут.

Далекі предки українців (східні слов'яни) і молдован (волохи) спільно проживали на території Карпато-Дністровських земель, протягом багатьох століть перебували в тісному контакті та надавали один одному різнобічну допомогу та підтримку в боротьбі зі стихійними силами природи, а також з численними завойовниками, які посягали на їхню свободу. Спільно проживали два етноси і в часи Російської імперії, проте після її розпаду й закінчення Першої світової війни основна частина Молдови – Бессарабія опинилася під Румунською окупацією, а Україна опинилася під владою більшовиків. Але це не завадило культурному розвитку народів, адже в Радянському Союзі в складі Української СРР була створена молдавська автономія. У 1920-30-ті рр. відбувалася відбудова промисловості, сільського господарства, а також освіти.

Загальний аналіз збірника статистичних матеріалів «Матеріали до опису АМСРР і округ УСРР», як історичного джерела дає змогу визначити кількість населення, комунальних споруд, шкіл, бібліотек і підручників у Молдавській автономії станом на 1926 р. [4]. Досліджувана проблема знайшла часткове висвітлення в науковій літературі. Так, зокрема, про розвиток молдовської освіти міжвоєнного періоду, йдеться в книзі М. Бабілунга, С. Берил, Б. Бомешко [7]. Про розвиток культури, освіти, науки та співпрацю молдован та українців радянського періоду йдеться в другому томі історії Придністров'я В. Гросула [1]. У колективному дослідженні історії Республіки Молдова, основну увагу приділено показу головних політичних,

економічних, соціальних, культурних, етнічних подій та явищ. Не оминували історики і розвиток освіти у 1920-30-ті рр. у МАРСР [2].

У статті автор ставить за мету проаналізувати та простежити шляхи розвитку взаємодії молдовського й українського етносів у розвитку освіти та ліквідації неписьменності у радянський період історії

1917 р. в Петрограді відбувся більшовицький переворот. Володимир Ленін підбурював народні маси до розгортання «світової соціалістичної революції». У той же час Румунія окупує Бессарабію, а Придністров'я стає центром боротьби різних військово-політичних сил [6, с. 27-28]. У 1918-1920 рр. ці території намагалися втримати: Українська Центральна Рада, більшовики, білогвардійці та Сфатул Церій (бессарабська Крайова Рада). Молдовани намагалися проголосити незалежність своєї національної держави у 1918 р., але невдало. Відродження державності молдавського народу відбулося дещо пізніше, у 1924 р., на території лівобережжя Дністра, де компактно проживало молдавське населення [9, с. 7-8].

Рішення про утворення Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки було прийнято на III сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету 12 жовтня 1924 р. у столиці Радянської України – Харкові. Г. Старий та П. Кіор-Янакі очолили молдавську делегацію. Голова Раднаркому УСРР В. Чубар заявив, що враховуючи тимчасову окупацію Бессарабії, керівництво України вирішило включити до складу Автономної Республіки населені, де молдавське населення не складає більшість (Тучинський 2016: 8). За даними перепису 1926 р., у Молдавській АРСР проживали 48,5% українців, 30,1% молдаван, 8,5% росіян та 8,5% євреїв. До 1940 р. із 283,1 тис. населення Лівобережжя менше половини (126 тис.) становили молдавани, 82,7 тис. – українці та 38,0 тис. – росіяни [3, с. 69].

До складу утвореної Молдавської республіки увійшли 11 адміністративних районів (Ананьївський, Бірзульський, Балтський, Григоріопольський, Дубоссарський, Кам'янський, Червоноокнянський, Крутянський, Рибницький, Слободійський, Тираспольський). Першою столицею республіки стало м. Балта, а з 1929 р. – Тирасполь [8, с. 18].

Процес культурних перетворень у Молдавській АРСР повною мірою відновився з остаточним захопленням України більшовиками й витісненням білогвардійських військ. Культурне життя 20-30-х років будувалося й направлялося під гаслом культурної революції. Вона включала три основні завдання: ліквідація неписьменності дорослого населення, здійснення загального обов'язкового навчання дітей шкільного віку, підготовка нових кадрів фахівців для різних галузей економіки та культури [7, с. 62-63].

Відновлення потрібно було починати з початкової освіти. У Придністровських районах не було молдавських шкіл. Місцеві молдавани через певні історичні обставини жили в ізоляції від молдавського культурно-лінгвістичного масиву. Але вони зуміли зберегти рідну мову – молдавську, та власну національну свідомість, що вони є молдованами. Тому одним з основних завдань нової влади було просвітництво населення та ліквідація неписьменності [5, с. 377].

За даними проведеного у 1920 р., перепису 80% жителів Придністров'я були неписьменними. При цьому грамотним під час складання перепису вважали кожного, хто міг написати своє прізвище [8, с. 307]. У 1920 р. було створено спеціальні комісії з ліквідації неписьменності. У Придністров'ї розгортається мережа шкіл грамоти для малограмотних та пункти ліквідації неписьменності – лікнепи та лікпункти. До кінця 1924 р. в МАРСР діяли 276 шкіл лікнепу в селах та 326 у містах. Заняття з ліквідації неписьменності проводились також і при 119 хатах-читальнях, 63 клубах, бібліотеках, червоних куточках. За короткий проміжок часу вдалося залучити багато місцевих жителів до вивчення грамоти і письма, але почали виникати проблеми із вчителями, який дуже не вистачало [7, с. 63].

Для розширення мережі шкіл були потрібні певна матеріальна база та необхідна кількість кадрів. Велику допомогу Молдавії в цьому надавали УСРР. Республіка отримувала також значну частину підручників та різне шкільне приладдя. За даними всесоюзного перепису населення 1926 р., загальний рівень грамотності у МАРСР становив 36,9%. Він був у 2-3 рази вищим, ніж у багатьох інших регіонах країни і трохи нижчим від загальносоюзного, що становив на той час 39,6%. Загальний рівень грамотності молдован, які проживали в основному в селах, становив 25,8% жінок – 18% [2, с. 218]. У тому ж 1926 р. провели опис 122 бібліотек. Бібліотекою вважали культурно-освітній заклад, який налічував не менше 50 книг. У перевірених 84-х фондах виявили 61 тис. книг. На 1 людину МАРСР припадало по 8 книг. Матеріали опису не дають інформації про те, скільки книг було на молдавській мові, скільки російською і українською. Але проаналізувавши інформацію про те, що більшовики почали у 20-х рр. відкривати молдавські друкарні, можливо зрозуміти, що молдавські книги не були популярні до середини 1930-х рр. серед місцевого населення і їх відсутність терміново потрібно було компенсувати [4, с. 5].

У ході соціалістичного будівництва особливо гостро республіка потребувала учительські кадри. У 1924 р. у МАРСР налічувалося лише 638 вчителів, зокрема – 11 молдован. Підготовка вчителів для республіки розпочалася зі створення молдавських педкурсів в Одесі. У серпні 1925 р. ці курси були переведені до Балти. У жовтні 1926 р. було відкрито педтехнікум

у Тирасполі, але у 1927 р. його було переведено до Балти. У 1930 р. відкрився Тираспольський інститут народної освіти, який потім став педагогічним. У педтехнікумі та педінституті працювало багато випускників київських, харківських та одеських вищих навчальних закладів. Ряд предметів, з яких були відсутні фахівці, читали професори, які приїжджали з Одеси та Києва. Мова навчання у цей час здебільшого була російська та українська, проте зі збільшенням спеціалістів, які володіли молдавською мовою цю проблему вдалося вирішити [8, с. 307-308].

До кінця 20-х років в автономній республіці діяла 141 українська школа лікнепу, 68 молдавських, 24 російські, 7 німецьких, 13 єврейських та ін. Ліквідація неписьменності серед дорослого населення залежала від соціально-економічних перетворень у суспільстві, шкільного будівництва. У період з 1924-1929 рр. великі кошти, що вкладалися в лікнеп, не виправдовували себе. Спостерігалися значні рецидиви неграмотності через брак загальноосвітніх шкіл, яким слід було вилучити дитячий контингент із системи лікнепу, а також безробіття, яке перешкоджало застосуванню та закріпленню грамотності. Школи лікнепу відвідувала лише десята частина неписьменного населення у віці від 9 до 40 років, яке підлягало навчанню насамперед. У 1929-1937 р. (час перших п'ятирічок) ліквідація неписьменності проходила вже в умовах запровадження загальної шкільної освіти та боротьби з безробіттям. До цієї діяльності підключилися колективи промислових підприємств, колгоспів, МТС, перших вишів. Практикувалося індивідуальне навчання грамоти. Темпи ліквідації неписьменності різко зросли: 1929 р. навчалось 28,5% неграмотних до 40-річного віку, а в 1931 р. 100%. Протягом 1930-1934 рр. неграмотність серед населення активного віку була в основному ліквідована, і робота лікнепу зосередилася головним чином на навчанні малограмотних [1, с. 167].

Створення в республіці системи професійного освіти призначалося для підготовки фахівців народного господарства та культури. Система ця пройшла шлях від нижчих шкіл навчання професії до вищих навчальних закладів. У 1925 р. діяли п'ять нижчих шкіл: дві профтехнічні, дві агрономічні та одна електротехнічна [7, с. 64]. Поступово система прискореної підготовки кадрів у подібних школах замінювалася систематичною підготовкою їх середніми спеціальними та вищими навчальними закладами. Підготовкою спеціалістів з місцевого населення для вузів займалися робітничі факультети. Робфаки комплектувалися переважно з робітників і селян, які направлялися на навчання за путівками профспілкових комітетів, комітетів небагатих селян, обкому комсомолу. Перші робітфаки в МАРСР були відкриті у 1928-29 рр. у Балті,

Тирасполі, Рибниці, Бірзулі. Заняття проводилися вечорами без відриву від виробництва. Термін навчання визначався трьома роками. З 1 жовтня 1929 р. при Молдавській школі з підготовки радянських та партійних працівників почав діяти денний робітфак. Загалом у 1931 р. на п'яти робфаках навчалось 639 осіб. Усі робітфаки були прикріплені до вузів України з обліком профілю майбутньої роботи студентів. Це давало можливість обмінюватись досвідом українцям і молдованам, а також доповнювати і розвивати здобутки один одного [8, с. 308].

Освіта різних рівні активно розвивалася. У 1940 р. у республіці працювали 4356 вчителів, понад тисячу лікарів та середнього медичного персоналу, 225 інженерів і техніків, 231 агроном, 51 зоотехнік, 102 механіка. Були національні кадри артистів, художників, письменників. Популярністю користувалися поети та прозаїки М. Андрієску, І. Канна, Т. Кабак, С. Мільов, артисти К. Константинов, Д. Дарієнко, В. Герлак, К. Штирбу та ін. У школах навчалось до 40 тис. учнів. Випускники молдавських шкіл, технікумів і інститутів стануть основою для розвитку національної науки та культури. Багато спеціалістів після об'єднання Молдови у 1940 р. поїдуть у Бессарабію для агітації нової влади [2, с. 219].

Отже, взаємодія молдовського і українського етносів активно розвивалася в освітньому плані, створювалися педагогічні курси та навчальні заклади, які дозволили підвищувати освітній рівень та здобувати кваліфікацію населенню Молдавської АРСР. У перші роки радянської влади в Придністров'ї існували величезні проблеми для розвитку освіти. Більшість населення було неграмотним, не вистачало педагогічних працівників і спеціалістів, недостатньо розвинута була матеріальна база шкіл. Вирішували цю проблему українці і молдовани разом. До Молдавської АРСР направлялись вчителі, бібліотекарі, а з бюджету Української СРР виділялись кошти. Результати не заставили себе чекати і до 1940 р. практично повністю було подолано неграмотність серед дорослого населення, введена семирічна школа, де навчалися діти рідною мовою. Але після приєднання до СРСР Бессарабії і створення окремої Молдавської Республіки співпраця українців і молдован потрохи почала загальмовуватись і першоплановою стала російська мова й культура в освіті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гросул В. Я. История Приднестровской Молдавской Республики. Тирасполь: РИО ПГУ, Приднестровский Государственный Университет им. Т. Г. Шевченко, 2001. Т. 2. 448 с.

- 2.История Республики Молдова. С древнейших времен до наших дней / [В. Е. Андрущак, П. А. Бойко, В. И. Царанов та ін.]. Асоціація учених Молдови ім. Н. Милеску-Спэтару, изд. 2-е, перераб. и доп. Кишинёв: «Elan-Poligraf», 2002. 360 с.
- 3.Мелешкина Е. Ю. Опыт формирования нации и государства в Молдавии // Политическая наука. 2008. №1. С. 59–82.
- 4.Молдавська Автономна Соціалістична Радянська Республіка (Матеріали до опису АМСРР і округ УСРР). Х. : Центральне статистичне управління УСРР, 1926. 60 с.
5. Стати В. История Молдовы / Василе Стати (пер. с молд.), 2-е, доп. и отред. изд. Кишинёв: Arva Color, 2014. 482 с.
- 6.Тучинський В. А. Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка у складі УСРР 1924-1940 рр.: до питання про історичні корені виникнення сучасної проблеми Придністров'я // Київські історичні студії. 2016. № 1. С. 27-31.
- 7.Феномен Придністров'я / [Н. В. Бабилунга, С. И. Берил, Б. Г. Бомешко та ін.]. Тирасполь: РИО ПГУ, 2003. 336 с.
- 8.Царанов В. И. История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней. Кишинёв: Штиинца, 1984. 551 с.
- 9.Царанов В. И. Молдавское государство: извилистый путь развития // Русин. 2009. №2 (16). С. 7-32.

Олег Мельничук

РАДЯНСЬКО-ФІНЛЯНДСЬКА ВІЙНА 1939-1940 РР. ЗА МЕМУАРАМИ К.Г. МАННЕРГЕЙМА

У статті проаналізовано події радянсько-фінської війни за мемуарами відомого державного та військового діяча Фінляндії – К. Г. Маннергейма. Охарактеризовано перемоги та поразки на дипломатичному фронті. Проведено порівняльний аналіз військових сил сторін напередодні конфлікту. Окреслено загальний перебіг військових дій. Визначено слабкі та сильні сторони в діях супротивників. Розкрито роль та значення міжнародної допомоги Фінляндії.

Ключові слова: армія, військове керівництво, радянсько-фінляндська війна, К. Г. Маннергейм.

Характерною ознакою імперій на будь-якому етапі історичного розвитку була і залишається агресивна зовнішня політика. Яскравим підтвердженням цьому була Російська імперія, історія якої з моменту заснування і до останніх днів супроводжувалась загарбницькими війнами та збройними